

PINAR SELEK SÖYLEŞİSİ: TOPLUMDA ÇEŞİTLİ MEKANİZMALARLA ERKEKLERİN ŞİDDET KAPASİTELERİ SÜREKLİ BESLENİYOR VE ŞİDDETLE YOĞRULUYORLAR

Pinar Selek, EMO Ankara Şubesi Kadın Komisyonu'nun konuğu oldu. 22 Ocak 2009 günü EMO Genel Merkezi Toplantı Salonu'nda "Sürüne Sürüne Erkek Olmak" başlığıyla yapılan söyleşiye konuşmacı olarak Pinar Selek ve Hüseyin Deniz katıldı. İzleyemeyen üyelerimiz için söyleşinin özetini sunuyoruz.

PINAR SELEK - Merhabalar. "Sürüne Sürüne Erkek Olmak" çalışmamızı Hüseyin'le birlikte yapmıştık. Bir erkeklik araştırmasıydı; yani Türkiye'de erkekler nasıl "adam" ediliyorlar, onu sorguladığımız bir çalışmaydı. Daha çok askerliğe vurgu yaptık. Çünkü Türkiye'de ya da dünyada erkeklerin nasıl adam edildiğini araştırmaya kalkarsanız, her alana girip çıkmamız gerekir; yani sokaktan aileye, okuldan futbol takımlarına vesaire. "Bunlardan birini seçelim, bu da askerlik süreci olsun ve buradan yola çıkarak, birkaç şey söyleyelim" dedik ve bu çalışmaya başladık.

Aslında biraz amacımıza ulaştık gibi. Yani daha yeni çıktı kitap, 1,5-2 ay filan oldu. Daha şimdiden oldukça tartışılıyor.

Bu çalışmayı, sadece erkeklerin neden adam edildiklerini anlamak için yapmadık. Şiddetin hangi temellere dayandığını, toplumsal olarak nasıl yeniden üretildiğini analiz etmeye de çalışıyorduk bir yandan. 1,5-2 sene önce bu çalışmaya başladığımızdaki duygularımızla şimdiki duygularımız arasında büyük bir fark yok; ama gerçekten çok kötü bir süreçten geçiyoruz. Bir yandan Filistin olayı, Ergenekon olayı, Türkiye'deki savaş, bütün bu gelişmelere bir yandan bakıyorsunuz, her gün gazetelere yansıyan kadın cinayetleri... Sanki kadınlarla erkekler arasında bir savaş varmış gibi. İran-İrak arasında, şu ülkeyle şu ülke arasında savaşta çıkacak bilâncolar çıkıyor, tecavüzler. İnsanlarda umutsuzluk yaygın, korkunç dibe vurmuş durumdayız. Her gün toplumsal şiddet haberleri, siyasi şiddet haberleri ayyuka çıkmış durumda.

Bu noktada, bir iyimser yönüyle de bakabiliriz: Tam da böyle olduğunda, yani her şey dibe vurduğunda büyük sıçramalar gerçekleşir ya, biz de oradan bakarak dedik ki, "Tam da böyle ortamlarda, şiddetin en derinden sorgulanması mümkün olabilir." Yani çok yoğun yaşarsınız bir şeyi ve dersiniz ki, "Ben, bunu artık kökünden aşmak istiyorum, dibinden aşmak istiyorum." Yani "Sadece kısa vadeli çözümler bulmak değil; gerçekten şiddetsiz bir dünya, şiddetsiz bir hayat

istiyorum" gibi. O anlamda, böyle bir arayışa da gidildiğini düşünüyorum Türkiye'de; gençler içinde, muhalefet içinde, şiddetin daha derin sorgulandığı, daha derinlikle aşılması için arayışların geliştiği bir ortam da görüyorum bir yandan. Feminizm, bize burada katkı sundu. Şiddeti derinlikli aşabilmek ve şiddeti tanımlayabilmek, çözümlenebilmek için iyi bir pencere açtığını görüyorum.

Feminizm penceresinden ne görüyoruz, biraz onu söyleyeyim. Çünkü bu çalışma, feminist bir perspektifte yapıldı. Feminizm penceresinden şunu görüyoruz: Öncelikle cinsiyetçilik üzerinden bir sorgulama giriyor. Cinsiyetçiliğin, diğer iktidar ilişkileriyle ne kadar iç içe olduğunu görüyorsunuz; militarizmle, milliyetçilikle, kapitalizmle, daha önceki sistemlerle, heteroseksizmle. Yani bütün iktidar ilişkilerinin iç içe, birlikte nasıl kurumsallaştıklarını, birbirlerine nasıl ihtiyaç duyduklarını; kendi söylemlerini oluştururken ve kendi söylemlerini yeniden üretirken, bir diğer iktidar yapısının üzerinden kendisini nasıl meşrulaştırdığını gösteriyor. Daha da derine gidiyor.

Hani, Yasin Hayal çıkıp televizyona, "Akıllı ol" diye bir laf etmişti. Onu gördüğümde, "Bu adamı bir yerden tanıyorum" dedim. Dikkatli baktım yüz ifadesine. "Ben bunu Ülker Sokak'tan tanıyorum" dedim. Ülker Sokak'ta, travestileri dışlayan bir linç grubu vardı, ülkücü grup. Onların yüz ifadesine benziyordu. Yine Bursa'da, travestileri kovan bir Bursa Spor taraftarları vardı; oradan tanıyorum. Türkiye'nin her tarafından milliyetçi linç gösterileri oluyor ya, oradan tanıyorum. "Ben bunu başka bir yerden daha tanıyorum. Biz kadınlar bunu çok iyi tanıyoruz, biz kadınlar zaten çok iyi tanıyoruz" dedim. "Akıllı ol" lâfını çok iyi biliyoruz. Bu şekilde, bu üslupla söylenen "Akıllı ol" lâfını biz zaten biliyoruz.

Aslında feminizmin açtığı yoldan görüyoruz ki, gerçekten derinlikli bir milliyetçilik analizi, ancak cinsiyetçilik görülerek olabilir. Yani hangi cinsiyetçi söylemler kullanılıyor, toplumda zaten meşru olan hangi değerlere dayanılıyor, bunlar sürekli birbirini nasıl üretiyor? Yani sadece kendi kendine üretilip, ayrıca birbirini beslemiyorlar, birbirini üretiyorlar; yani cinsiyetçiliği de milliyetçilik üretiyor, kamusal iktidarın yarattığı söylemlerin vesaire sosyal iktidar üzerinden nasıl meşrulaştığını da gösteriyor. Sosyal alanda hâkim olan değerler, yani güçlü olanın her zaman haklı olması ya da "güçlü olan döver de, sever de" anlayışı; Amerika'yla kurduğumuz, orduyla kurduğumuz ya da başka bir egemen güçle kurduğumuz ilişkileri kafamızda nasıl normalleştirdiğimiz... Çünkü biz, buna alıştık. Alıştığımız şeyin farklı iktidar mekanizmalarıyla nasıl dayatıldığını gösteriyor. Dolayısıyla da feminizm, sadece kadın-erkek ilişkilerini çözümülemiyor; aynı zamanda kadın-erkek ilişkisi arasında oluşan kültür arasındaki iktidar ilişkisi arasında yaratılan değerlerin tüm toplumsal alanlara nasıl yayıldığını, kendi değerlerini nasıl oralarda var ettiğini de gösteriyor.

Bir şeyi daha gösteriyor. Bizim çocukluğumuzdan beri öğrendiğimiz çeşitli roller var; kadın olmak ve erkek olmak.

Biyolojik olarak cinsiyetlenmişiz, ama bir de toplumsal olarak cinsiyetlendiriliyoruz. Toplumsal olarak cinsiyetlendirilirken, yani "Erkek adamsın; şunu yapacaksın. Kadınsın; böyle davranacaksın" gibi şeyler öğreniyoruz; ama bunları sadece aileden öğrenmiyoruz. İç içe işleyen iktidar mekanizmaları, aynı zamanda bu cinsiyet rollerine ihtiyaç duyuyor.

O zamanın toplumunda geçerli olan cinsiyet rolleri neyse, erkeğe ya da kadına atfedilen roller neyse, bunu diğer mekanizmalar da üretiyor. Yani sadece aile değil; Ordu da yapıyor, devlet de yapıyor, bir sürü toplumsal mekanizma bizi cinsiyetlendiriyor. Biz, davranırken, giyinirken, eylerken, konuşurken, aşık olurken, tüm bu kodlara ve bu kalıplara göre davranıyoruz ve bu kodlardan ilişkilieniyoruz. Bu böyle, feminizm bunu gösteriyor.

Feminizm deyince, aklımıza ilk olarak kadınlarla ilgili araştırmalar geliyor. Hatta feministlerin sayesinde,

üniversitelerde kadın araştırmaları bölümleri açıldı. O yüzden, "Feminist araştırma nedir, neye bakar?" deyince, kadınların nasıl bir ezilme sürecine girdiklerine bakar diye düşünürüz. Bu, bir anlamda doğru. Kadınlar gerçekten ne yaşadığı, o süreç nasıl gerçekleşiyor? Bu kadar erkek egemen bir bilimin tahakkümü altındaydık ki, kadınların deneyimlerine alan açmak çok önemliydi ve öncelikliydi. Dolayısıyla, önce o yapıldı. Ama bu, feminizmin, kadın araştırmaları ya da kadının sorunları demek olmadığını gösteriyor. Feminizm, kadın sorunu demek değildir. Çünkü kadına yönelik şiddet de, tecavüz de bir kadın sorunu değildir; erkek sorunudur aynı zamanda. Yani orada sorun alanı olan, bir erkektir aynı zamanda ve feminizm, cinsiyetçiliğe bakar. Son 10 yıldır, erkeklikle ilgili çalışmalar, özellikle üniversitelerde oldukça yaygınlaştı. Bu, çok umut verici bir şey ve artık erkeklerin kendi deneyimlerini biraz açık etmelerine, erkeklik süreçlerinin nasıl geliştiğini görme imkânına yeni yeni kavuşuyoruz. Bunu çok önemli buluyorum.

Hani, Yasin Hayal çıkıp televizyona, "Akıllı ol" diye bir laf etmişti. Onu gördüğümde, "Bu adamı bir yerden tanıyorum" dedim. Dikkatli baktım yüz ifadesine. "Ben bunu Ülker Sokak'tan tanıyorum" dedim. Ülker Sokak'ta, travestileri dışlayan bir linç grubu vardı, ülkücü grup. Onların yüz ifadesine benziyordu. Yine Bursa'da, travestileri kovan bir Bursa Spor taraftarları vardı; oradan tanıyorum. Türkiye'nin her tarafından milliyetçi linç gösterileri oluyor ya, oradan tanıyorum. "Ben bunu başka bir yerden daha tanıyorum. Biz kadınlar bunu çok iyi tanıyoruz, biz kadınlar zaten çok iyi tanıyoruz" dedim. "Akıllı ol" lâfını çok iyi biliyoruz. Bu şekilde, bu üslupla söylenen "Akıllı ol" lâfını biz zaten biliyoruz.

O sıralar, "Bir bebekten katil yaratan zihniyete bakmak lâzım" dedi Rakel Dink. Çok dehşetli bir şey. Biz, daha öncesinden de böyle bir sorgulamaya girişmiştik zaten. Biz, direkt bir katil yaratan zihniyeti değil; ama şiddet mekanizması... Yani illa birisini öldürmesi gerekiyor, illa bir Yasin Hayal olması gerekiyor. Ama geçenlerde bir şey sordular bana, "Tecavüz vakaları arttı. Tecavüzcüler sapık mı?" diye sordular. Bunun böyle olmadığını söyledik; bunun bir sapıklık durumu, bir hastalık durumu olmadığını söyledik. "Çünkü o kadar yaygın ki, toplumsal bir dengesizlik durumu var" dedik. Dolayısıyla, illa kişisel bir şiddet göstermesi şart değil. Şu erkekler niye bu kadar şişirirler, niye bu kadar ağır dururlar? Gerilme neden kaynaklanır? Yani onların bu vücut dilini çözmek de istedik biraz. Biraz arkeoloji yapalım dedik aslında, öyle başladık çalışmaya. Erkeğin mahremiyetine girelim dedik aslında. Çünkü bir yandan çok konuşuyorlar, yani erkekler en çok konuşuyor; fakat aslında bu konuşma çok sahici bir konuşma değil, yani kendi hayatlarının çok ciddi bir çözümlenmesini yapmış da olmuyorlar her zaman. Bunu yapacak durumları da olmuyor aslında.

Bu sürece girmeye başladıktan sonra, erkekliğin nasıl dehşetli bir deneyim yaşadığını gördük. Ben bir kadın olarak konuşuyorum tabii. Hüseyin, bir erkek olarak çalışmaya katıldı. Ama bir kadın olarak, gerçekten dehşete düştüm bu deneyimi gördükten sonra; erkeklerin de erkeklikten muzdarip olduğunu gördüm aslında.

Çeşitli toplumlarda farklı mekanizmalar işliyor, erkeği adam etme mekanizmaları ya da erkeklığe farklı değerler biçiliyor. Amerika'da erkek olmak farklı, Ortadoğu'da daha farklı oluyor. Birinde bilgisayarı iyi kullanması, birinde iyi at binmesi, öbüründe arabası olması gibi, farklı kültürlerde farklı biçimler var. Ama genelde, bir kere egemen olması bekleniyor. Zaten çocuklara konulan isimler bile bunu simgeliyor. Kadınlara daha çok çiçek isimleri veriliyor, erkeklerle bir güç hissettiren isimler veriliyor yaygın olarak. Sahip olması bekleniyor erkekten, aktif olması bekleniyor, bir ispat hâli olması isteniyor sürekli. Mesela, ben bile bunu yapıyorum bazen. Bu, fiziksel bir fark, o kadar şey değil; ama açılmayan kapağı açması gerekiyor, yapılmayan işleri becermesi gerekiyor, sayılması gerekiyor, ortamında kabul edilmesi gerekiyor vesaire. En önemli şey sorumluluk, yani bulunduğu ortamda bir sorumluluk taşınması gerekiyor. Kadınlara aynı derecede bir sorumluluk biçilmiyor. Erkekler bir şekilde öğreniyorlar bu süreci ve buna göre eğitiliyorlar çeşitli mekanizmalarla.

Ben, şunu sordum: Türkiye'de hangi mekanizmalar var? Bunu çeşitlendirebiliriz; ama giriş yapalım, başlayalım diye. Şunu gördük: Birincisi, sünnet. Çünkü farklı toplumlarda farklı mekanizmalar var. Mesela, Avustralya'da bir kabilede, o çocuğun erkek olabilmesi için, gidip bir fil devirip gelmesi lâzım ormanda ya da komşu kabileleri dolaşıp bilmem ne yapması lâzım ya da kızın aşkını kazanması için, gidip dağı delmesi lâzım ya da Kaf Dağı'nın ardındaki bilmem neyi bulup getirmesi lâzım. Kadından beklenen bir şey değildir bu; hep erkeğin mücadeleye edip, onu hak etmesi gerekir. Mesela, kız babası bekler ya da kız ailesi bekler, "Becerebilecek mi, beceremeyecek mi?" diye. Bu, aslında kızı kazanma değil, erkeklüğünü ispatlamaktır; yani "Evet, bu adam erkek adamdır. Buna kızımı verebilirim" gibi. Yani sürekli kendini ispatlaması beklenir erkekten.

"Türkiye'de hangi mekanizmalar var?" diye baktık. Modern bir toplumdayız artık. Eski gibi, "Senin erkek

olman için, gidip fil avlaman gerekiyor" filan denilmiyor tabii ki; ama üstü örtük biçimde, kimi zaman yapıyor bu gibi şeyler. Mesela, sünnet çok önemli bir şey, çok önemli bir aşama; yani mutlaka bir sünnet çalışması yapılması lâzım. Türkiye'ye bu konuda büyüteç tutup, sünnette hangi ritüeller oluyor, bunları ele almak lâzım. O çocuğun padişah gibi giydirilip... Bizim kitabın üstünde şu vardı. Bir arkadaş, "Benim sünnet fotoğrafıma benziyor" dedi. Sünnet fotoğrafı diye değil, asker fotoğrafı diye almışım. Küçük çocukta asker kıyafeti giydireyorlar ya da padişah kıyafeti giydireyorlar. Bir de, pipisini daha yeni yeni fark ediyor, ne olduğunu. Bu korku, şenlikle bastırılıyor. "Korkmaması lâzım, böyle durması lâzım" filan. Bu, çok önemli bir deneyim aslında. Ben, çok konuşmayacağım bunun üzerine.

Bundan sonra ne var; askerlik. Askerlik, çok ciddi bir deneyim. Askerden döndükten sonra iş. Evini geçindirmesi lâzım, bulunduğu yeri geçindirmesi lâzım, eli ekmek tutması lâzım, ondan sonra bir kadına sahip olması lâzım, heteroseksüel anlamda bir kadına sahip olması lâzım. Bir sevgilisi olur, bir karısı olur; ama genelde, bir karısı olması lâzım. Bir de, o kadından çocuk yapması lâzım. Ama zannetmeyin ki, iş burada bitiyor.

Sözlü tarih çalışmasında, anket yapmadık, mülâkat yapmadık. Yüzlerce sayfa doküman çıktı önümüze, çok derinlemesine görüşmeler yaptık. Onların yüzde 10'u, hatta yüzde 5'i ancak kitaba yansıdı. Orada şunu gördük: Bu sınav hiç bitmiyor. Her an erkeklüğünü kaybedebilirsin, çünkü her an bir erkeklik sınavı var hayatta ve bu eğreti erkeklik aslında çok zor bir şey. Ben, hikâyeleri okurken, bir kadın olarak okurken, bunların aslında her birinin benzersiz, bir yandan da çok ortak hikâyeler olduğunu gördüm. Yani aynı şeyi okuyor gibi hissediyorsunuz kendinizi; ama ikinci, üçüncü, beşinci defa okuyunca, arasındaki farklılıkları görmeye başlıyorsunuz. Onunla ilgili gördüğüm birkaç şeyi söyleyeceğim:

Normalde, “Kadınlar sürünüyor” ya da “Ezilenler sürünüyor” diyoruz; ama biz, yerde sürünmüyoruz bu şekilde, hiç kimse bize “Sürün” filan demiyor. Bu, çok aşağılayıcı bir şey. Sürünmeyi, orada bir örnek olarak aldık. Çünkü orada yediği dayaklar, orada yediği küfürler...

Birincisi, Türkiye'nin genelinde -yani sadece kendi çevremize bakmayalım, çünkü çeşitli azınlıklar da var toplumda, daha kültürel azınlıklar ve daha dağılmış bazı ilişkiler- askere gitmek, gurbete çocuk göndermek; yani kendi hanesinde erkek olabilmesi için, mutlaka kendi yaşadığı bölgenin dışına çıkıp, bir deneyim yaşamaya lâzım, orada güçlenmesi lâzım, bir zorluktan geçmesi lâzım. Farklı bir sosyaleteye girip, orada sosyalleşmesi lâzım ki, döndüğünde, bazı şeyleri bilebilir, söyleyebilir olsun. Mesela, bazı pisliklerin neler olduğunu bilebilir olsun, bir şeylerden geçmiş olsun. Her konuda bir-iki lâf etmek zorunda hisseder ya erkekler kendilerini, öyle bir şey olması lâzım.

Askerlik, bir ritüel olarak yaşanıyor. Şimdiki savaştan dolayı milliyetçi bir hal aldı; ama onu bir tarafa bırakırsak, ondan önce de, askere gitmeden önce, mutlaka akrabalarının evinde bir veda yemeği yiyor çocuk. Hüseyin'in konuştuğu kişiler, “İlk defa, babam bana orada hizmet ediyordu. Gözlerim doldu, ne kadar önemli bir yere gideceğimi fark ettim” diyor.

Özellikle geleneksel ilişkilerin sürdüğü yerlerde çok ciddi bir ritüele dönüşüyor. Parti gibi, eğlence gibi bir şeyler yapıyorlar, bunlar oynuyor, insanlar ağlıyor filan. Askere gitmeden bir ay önce başlıyor aslında askere gitme hazırlıkları. Askere gitmiş olanlar, önceden bu deneyimi yaşamış olanlar öğüt veriyorlar, “Bak, şöyle yap, böyle yap” filan gibi. Askere göndermesi filan da eğlenceli oluyor.

Şöyle bir şey oluyor: Bir homososyal topluluk diyoruz sosyoloji dilinde, tek cinsiyetli bir topluluk; yani erkek kendi yaşadığı toplumdan çıkıyor, sadece erkeklerden oluşan bir topluluğun içine giriyor, homososyal topluluk. Kimisi 1,5 seneden fazla kalıyor orada, kimisi 6 ay kalıyor, farklı zaman dilimlerinde kalıyor. Kısa dönem askerlik yapanlar da var. Ama uzun bir zaman, sadece erkeklerden oluşmuş bir topluluğun içinde kalıyor. Ama şöyle bir şey oluyor: Hepsini soyunuyor, dışarıya ait ne varsa atıyorlar üzerlerinden. Yani etek tıraşlarına kadar, her şeyleri kontrol ediyor, anadan üryan bir şekilde teslim alınıyorlar. Zaten “Teslim olma” diye ifade ediliyor, “Birliğime teslim oldum” deniliyor. Sonra onlara kıyafetler dağıtılıyor. İç çamaşırını bile dışarıdan getirilmiyor. Kıyafet dağıtılıyor. Kıyafetler çoğuna olmuyor filan, o hikâyeler de çok uzun ve ilginçti bizim açımızdan. Kimisine bol geliyor, kimisine dar geliyor. Hüseyin ne hissetti onları okurken, bilmiyorum; ama ben, toplumsal cinsiyet kalıplarını giyiyoruz ya üzerimize, kimimize oluyor, kimimize olmuyor ve onlarla davranmayı öğreniyoruz ya, onu düşünüyordum. Yol boyu birlikte geliyor arkadaşıyla, sonra arkadaşını görüyor, tanıyamıyor. Çok ciddi bir şey bu. Orada espri gibi anlatılıyor filan, ama sonradan bunları bir bütün olarak okuduğumda, bir silindir gibi insanın hayatının üzerinden geçiyor. Aynaya bakıyor, kendini tanıyamıyor, bakışlarının bile değiştiğini hissediyor.

Homososyal topluluk dedim. Ondan sonra da hep birlikte bir devlet dersi alıyorlar. Öncelikle şiddet kullanmayı öğreniyorlar. Şiddet kullanmayı zaten biliyorlardı, bir şekilde çevrelerinde öğreniyorlardı; ama orada çok daha sistematik bir eğitimden geçiyorlar. Yani silah kullanmayı öğreniyorlar, bir varlığı yok etmeyi sistematik olarak öğreniyorlar. Bence, bu da oldukça çarpıcı bir şey. Çünkü sonra dönüp, evlerinin askeri olacaklar; yani namus bekçisi olacaklar, öldürmeyi ve savaştan bilen insanlar olacaklar.

Bunun dışında, şiddetle tanışıyorlar. Birbirlerine sürekli şiddet uyguluyorlar ve şiddet karşısında nasıl sakınacaklarını, kime yakın olacaklarını, kendilerini şiddetten nasıl koruyacaklarını filan öğreniyorlar. En önemlisi de, farklı erkeklik modelleri arasında -farklı alanlardan gelmiş erkeklik modelleri var- rol alışverişi yapıyorlar, üslup alışverişi yapıyorlar; yani birbirlerinden çok şey öğreniyorlar. “Ne konuşurdunuz, ne sohbet ederdimiz, ne yapardınız?” diye sorduk. Tabii, genelevler filan ayrı bir hikâye. Belki Hüseyin de bir şeyler söyleyebilir o konuda. Yani çoğu söylemiyor “Ben gittim” diye, ama inanılmaz genelev hikâyesi var ve çoğu ilk defa memleketinden çıkanlar. Oraya gitmeden önce mutlaka oraya bir uğraması gerektiğini düşünüyor ya da birlikte gidiliyor filan, bir merasim gibi oluyor. Çok benzer hikâyeleri duyduğunuzda, bunun nasıl kültürelleşmiş bir şey olduğunu da görüyorsunuz aynı zamanda. Bir de izin günleri hep beraber gidilen yerler ve birlikte yapılan kaçamaklar filan hep cinsellikle ilgili.

“Askerlik dışında da çeşitli mekanizmalar var, çeşitli ortamlar var” dedim. Şöyle bir şey söyleyebilirim: Bahsettiğim bütün bu mekanizmalar bir erkeklik miti oluşturuyor ve bu mit, toplumdan topluma, dönemden döneme değişiyor. Bazen çok iyi araba kullanan birisi olacak; ama mutlaka bir gücü olacak, bir aktifliği vesaire olacak. Bu mit, televizyonlarla veriliyor, gazetelerle veriliyor, gündelik hayatta veriliyor. Erkekler bu mitin altında eziliyorlar. Ben bunu gördüm. Erkek arkadaşlarımız ne söyler, bilmiyorum; ama bu mit, gerçekten ezen bir mit ve sürekli olarak onunla karşılaştırma söz konusu. Ama erkeklerin bir yandan egemenliğin avantajlarından yararlandıklarını, bir yandan da bu egemenliğin altında ezildiklerini düşünüyorum. Bu anlamda, egemenliğin avantajlarından sonuna kadar yararlanarak eziliyorlar aslında. Şiddet kapasiteleri sürekli besleniyor ve şiddetle yoğruluyorlar aslında. Şiddetle yoğrulan bir varlık, aslında içinde bir sürü boşluk taşır, bir sürü olmamışlık taşır. Biraz böyle bir şey oluyor erkekte. Bir yandan egosu sürekli şişiriliyor, bir yandan da sürekli tokat yiyor. Kitabın adını, “Sürüne Sürüne Erkek Olmak” koyduk. Niye Sürüne Sürüne Erkek Olmak? Askerlikte sürünmek, bir askeri taktik olarak öğrenilmesi gereken bir şey. “Düşman” seni fark etmesin diye sürünmen gerekir. Ama askerlikte, yoğunluklu olarak anlatımlardan çıkarttığımız sonuç, ceza uygulaması olarak sürünüyorlar. “Sürün” diyor, “Üzerini çıkar, sürün” diyor. Bu anlamda, hemen hemen herkes sürünmüş. Sürünmek, çok aşağılık bir şey aslında, “Ayağımı öp” gibi bir şey, yani çok ağır bir şey. Normalde, “Kadınlar sürünüyor” ya da “Ezilenler sürünüyor” diyoruz; ama biz, yerde

Özellikle bu Oğün Samast'ların yetiştiği yerlere baktık. Bu araştırma kapsamında değil, ama genel olarak da baktık. Küçük bir internet cafe var, başka hiçbir şey yok, insanların sosyalleşebileceği bir alan bile yok. Ama burada söz konusu olan yoksulluk değil; yoksunluk, hiçbir şey olmaması. Mesela, Kürt bölgelerinde, köyleri boşaltılmış insanların çok zorlukla yaşadığı yerlere gidip kaldığınızda, orada yoksulluk var; ama daha farklı sosyal ilişkiler var, bütünlük var.

sürünmüyoruz bu şekilde, hiç kimse bize "Sürün" filan demiyor. Bu, çok aşağılayıcı bir şey. Sürünmeyi, orada bir örnek olarak aldık. Çünkü orada yediği dayaklar, orada yediği küfürler...

Karşı çıkamıyor, hiçbir şekilde karşı çıkabilecek bir ortam da yok; çünkü soyunup gelmiş, kalıplar içine girmiş, geçmişe ait sosyal ilişkilerinden kopmuş. Dışarıda da bu tür zorlamalar var, çünkü sürekli hayat da şiddet dolu; ama dışarıda, kendi sosyalitesinde, kaçabileceği alanlar yaratıyor, kendi dayanışma ağlarını yaratıyor, bir şeyler yaratıyor. Ama orada çok korumasız ve o korumasızlık, beni en çarpan şeydi. Bunun karşısında ne hissettiğime baktım. Şiddete uğrayan bir erkekle şiddete uğrayan bir kadın, aynı duyguları yaşamıyor. Şiddete uğrayan kadın da çok ağır travmalar yaşıyor, fakat erkek biraz daha farklı yaşıyor. Çünkü erkeğin bir yandan egosu sürekli şişirildiği için, korkunç bir aşağılık duygusu, korkunç bir aşağılık kompleksi; yani içinde var olan eğreti erkekliğin daha da çok tahrip olması geliyor ve bu, korkunç bir hınca dönüşüyor. Hınç, çok tehlikeli bir şeydir.

Ben, şöyle bir tanım buldum: "En yoğun nefret, korkuda kök salan, insanı sessizliğe zorlayan ve hiddeti kinciliğe, nefret edilen nesnenin hayali olarak yok edilmesine sürükleyen nefrettir." Yani bir yandan zayıflığını bilmek, bir yandan güçlü olunması gerektiğini görmek ve onun getirdiği bir aşağılık duygusuyla gelişen hınç, bunun çok yaygın olduğunu düşünüyorum. Hınç duygusunun yarattığı aşırı gurur ve aşırı alınganlık, o şişirme, o kapatma vesaire meselesini de biraz daha sorgulayalım düşündüm.

Askerlik, bir laboratuvar ve orada gördüğümüzden yola çıkarak, tüm hayatı da sorgulayabiliyoruz böylece. Bir yandan bu kadar şişirilen bir erkek yoksulsa, zayıflıkları varsa, nasıl olacak bu iş? Yani hayat da süründürüyor zaten. Bu kapitalizm, bu dünya, bu koşullar fena halde süründürüyor. Nasıl kendini ispat edecek? Trabzon'dan birkaç insanla görüştü Hüseyin. Ben, özellikle Trabzonluları daha çok anlamaya çalıştım. Özellikle bu Oğün Samast'ların yetiştiği yerlere baktık. Bu araştırma kapsamında değil, ama genel olarak da baktık. Küçük bir internet cafe var, başka hiçbir şey yok, insanların sosyalleşebileceği bir alan bile yok. Ama burada söz konusu olan yoksulluk değil; yoksunluk, hiçbir şey olmaması. Mesela, Kürt bölgelerinde, köyleri boşaltılmış insanların çok zorlukla yaşadığı yerlere gidip kaldığınızda, orada yoksulluk var; ama daha farklı sosyal ilişkiler var, bütünlük var.

Ama bazı yerlerde, Anadolu'nun bazı alanlarında, insanların bir araya gelebileceği bir zemin bile yok; öyle bir yoksunluk var. Böyle bir yoksunluk ortamında, sürekli bu mitlere göre kendisini şekillendiren erkek, yani hayal kuran erkek nasıl var olabilir? O, erkekliğini nasıl ispatlayacak, nasıl ortaya koyacak? Bu, çok tehlikeli bir dinamik diye düşünüyorum; yani hem iktidar vaadi, bir yandan sürekli gelişen iktidarsızlık. Bu da korkunç bir dinamit haline geliyor diye düşünüyorum.

Şöyle bir sonuca vardım: Erkekler güçlü oldukları için değil, zayıflıklarından dolayı şiddete yöneliyorlar. Evet, belli bir güç var; ama bu güçten kaynaklı bir şiddet değil, daha güçlü oldukları için şiddet uygulamıyorlar. Bu zayıflıklarından dolayı güç uyguluyorlar. En tehlikeli şiddet de, korkuda kök salan, korkudan doğan şiddettir. Onu durduramazsınız, onu engellemiz çok zordur. O korkudan, yoksunluktan, kompleksten doğan şiddeti durdurmanız çok çok daha zordur. Tabii, bu hıncı aşmak için ya da bu şiddetle baş etmek için, çeşitli mekanizmalar geliştiriyorlar, savunma mekanizmaları. Bunlardan biri, olayı mantığa bürüme oluyor. "O komutan çok haklıydı" diyor ya da kendi uyguladığı şiddeti mantığa büründürüyor. Tali intikam yolları buluyor. Mesela, bir tane komutan varmış, dayak atan bir komutan. Hepsi gıcık oluyor buna. Sahne arkasında, kendilerine bir alan yaratıyorlar, bir hikaye uyduruyorlar. Bu komutanın karısını bir er kaçırmış meğerse. Adam öyle anlatmış Hüseyin'e. "Bizim erlerden biri, o komutanın karısını kaçırmış. O yüzden bize kini varmış, o yüzden bizi hep dövüyormuş" diyor. En büyük intikamı orada alıyor. Adamın en değerli şeyi nedir; karısı. "Onun karısını kaçırdık. Bize vuruyor, ama vurduğu nedir ki? Biz, onun karısını kaçırdık." Bunun gibi bir sürü hikâye anlatılıyor.

Mesela, bir tanesi beni çok etkiledi. O da Trabzonlu'ydu. Acayip tutarsız bir şey. "Bu askerliğe giderken, milletin niyeti bozuk, 'Her türlü şeyi yapabilecek' filan diyorlar. Ama biz, ana kuzusuyuz. Biz öyle gidip, askere teslim olacaktık. İlk defa Trabzon'dan çıkıyorum. Ankara'ya gittim. Öyle alem filan nerede! Bir çevre yok. Gittim, bir kafeteryada oturdum. Kendime bir çay, bir de tost söyledim. Trabzonspor-Fenerbahçe maçı vardı. Oturdum, Trabzonspor-Fenerbahçe maçını seyrettim. Trabzon yenildi. Masaya bir yumruk attım, gidip teslim oldum. Ama Trabzon yenseydi, ben ne alevler yapardım" diyor. Bu, gerçekten komik gibi görünüyor, ama çok acı verici ve trajik bir şey. O yoksunluğu, o çaresizliği, o zayıflığı anlatan ve o şiddetin hangi söylemlerle gelişebileceğini gösteren bir şey.

Bir de askerden döndükten sonra, insanların çok söylediği bir şey var; "Ne oldu, ne değişti sende?" Çünkü askerliğin yaptığı en önemli şey, delikanlıyı zapturapt altına alıyor. Yani bir yandan erkekliği kışkırtıyor, ondaki şiddet mekanizmasını geliştiriyor; ama bir yandan, akıllı olmayı öğretiyor. "Akıllı olmak" lâfını, hemen hemen hepsinden duyduk. "Daha akıllı oldum. Eskiden şöyle yapardım, olayın içine hemen atıldım; ama şimdi

daha şey oldum. Nerede, nasıl davranacağımı bilmeye başladım” diyor. Çoğu, döndükten sonra, babalarına ya da patronlarına “Komutanım” demeye başlıyor, “Komutanım” lâfını alışkanlık haline getiriyor. Ama annesine “Komutanım” demiyor ya da bir arkadaşına demiyor. Yani aslında orada öğrendiği hiyerarşik ilişkiler nedeniyle -militarizasyon da böyle geliyor- artık sisteme uyumlu bir vatandaş olarak da dönmüş oluyor. Ne öğrendiğini anlatırken, ikiyüzlülüğü de anlatıyor; “Nerede, nasıl davranacağımı bildim. Akıllı olmayı, ihtiyatlı olmayı öğrendim. Eskiden şöyle yapardım; onu artık yapmıyorum” gibi.

Meselâ, “Her yiğidin yoğurt yiyeşi ayırdır” denilir. Aslında erkekler kendilerine göre çeşitli ortamlarda kendilerini var edecek stratejiler kurarlar. O ortamda güç dengelerini hesap eder, “Kendi erkekliğimi nasıl var edeyim” diye düşünür. Bu tür stratejileri çok dinledik. Kitapta çok var bunlar.

“Erkekler ağlamaz” derler ya, ama ağlıyorlar kitapta. Arada anlatıyorlar, “Şurada ağladım, burada ağladım” diye; ama herkesin önünde yüksek sesle ağlamayı başarmak ilk iş bence. Böyle bir önerim vardı. Aslında erkeklerden en çok beklediğimiz şey de, kendi hayatlarına ilişkin olarak, bize daha çok veri sunmak.

Hüseyin neler söyleyecek, bilmiyorum.

HÜSEYİN DENİZ- Merhaba herkese.

Pınar, teorik çerçevesini zaten koydu. Ben, biraz daha ayrıntıları anlatmaya çalışacağım. Biraz kendi deneyimlerim, biraz da gözlemlerim, belki daha zenginleştirir. Ama bir ek yapayım. Bu çalışmanın tümünü ben yapmadım, bir arkadaşımız daha var. Evet, yüzde 80’ini ben yaptım, ama o arkadaşımızın da payı var. Böyle bir çalışmaya başlarken, proje önümüze geldiğinde, aramızda tartıştık. Zaten kitapta bunlar anlatıldı, onları anlatmayacağım. Ama benim için çekici yanı şöyle bir şeydi: Toplumda, hepimizin bildiği bir lâf var; “Askere gitmeyen adam değildir.” O uygulamaya ben de tabi oldum. Gerçi, benim askerliğim 28 günlük bir süreydi, ama o 28 günlük

sürenin içinde bulunan 5 bin kişiydi. Ama ben, bu 5 bin kişinin en az yüzde 25’inin, o 28 günü 2 yıl, 2,5 yıl olarak adettiklerini çok rahatlıkla söyleyebilirim. Benim için de böyleydi. Yani zorunluluk olmasaydı, bir gün dahi olsa gitmezdim. Dolayısıyla, orada şunu da gördüm: Nasıl bir adamlık? Bu adamlık denilen, Adem’lik midir, yani Havva’nın kandırdığı Adem’lik midir, başka bir şey midir? Çünkü orada adamlık tabiri erkeklik anlamına geliyor. Bu nasıl gerçekleşiyor gerçekten, benim merak ettiğim ve ilgimi çeken şey buydu. Yani bu adamlık nasıl başarıyor? Bu görüşmeler, aslında biraz da onu gözlemlene, bunun nasıl gerçekleştiğini anlama açısından da, benim için çok iyi oldu. Bu gerçekleşmenin nasıl olduğunu, tezahürlerini ya da çeşitli şeylerini düşünüyorduk. Herkesin aslında kendine göre bir askerliği var. Yani birisi askere giderken, yakınındakine sorar, “Askerlikte ne olur? Ben, nasıl yapmalıyım ki, ucuz kurtulayım?” diye. “Kendini kurtar, öne çıkma” derler. Ama bu askerlik deneyimlerinin hiçbirisinin bir başkası için örnek oluşturmayacağını, bu deneyimlerle de bir kez daha net olarak gördüm. Yani hiç kimsenin askerliği bir başkası için örnek olamıyor. Evet, çeşitli ortak noktaları var; ama bu ortak noktaların dışında, askerlik yapan kişiyle bulunduğu topluluk, karşısındaki komutan, hepsi değişken. Bu değişkenlikler o kadar çok ki, bunun sonunu getiremiyorsunuz. O yüzden, bu deneyimlere ne kadar çok deneyim ekleysek, o kadar farklı şeyler gelir. Biz, 58 kişiyle röportaj yaptık. Bunu 1058 kişiye çıkarsak, ortaya çıkacak olan sonuç bundan farklı olmayacaktı. Benim gördüğüm temel noktalardan biri buydu. Yani her bireyin kendine göre bir askerliği var, herkesin kendine göre bir deneyimi var, o deneyimin de ortaya çıkardığı bir kişilik var aslında. Ama o kişiliğin şöyle bir ortaklığı var: Ortak bir potada eritilme. Yani orada şöyle bir şey oluyor: Siz, dışarıdan bir erkek olarak gönderiliyorsunuz ve oraya girerken, kendinize göre bir erkekliğiniz var. Bu erkekliği nereden almışsınız; aileden, çevrenizdeki akrabalarınızdan, dayınızdandan, amcanızdan ya da arkadaşlarınızdan ya da mahalle baskısından üretilmiş bir erkeklik. Ama siz, oraya gittiğiniz andan itibaren, sizin bütün değer yargılarınız geçersiz kalıyor. Çünkü orada, sizin ailenizden, çevrenizden verilen erkeklik normlarının hiçbirisi geçerli değil; yeni bir erkeklik normu veriyorlar size.